

Aina M. Sansó i Rosselló

**ELS COSSIERS DE
MANACOR
DOCUMENTS, HISTÒRIES I
VIVÈNCIES**

PAPERS DE SA TORRE

Aplecs de Cultura i Ciències Socials

24

Consell Assessor:

Gabriel Barceló

Damià Duran

Carles Manera

Josep Maria Salom

Imatges:

procedència indicada als peus respectius.

Disseny de la coberta:

Bartomeu Matamalas

ELS COSSIERS DE MANACOR DOCUMENTS, HISTÒRIES I VIVÈNCIES

ÍNDEX

- 1. Presentació**
- 2. Els cossiers a Mallorca: de l'antigor a l'actualitat**
- 3. Els Cossiers de Manacor**
 - 3.1. Les empremtes del passat
 - 3.2. Petita història del recobriment
 - 3.3. 1990: després de l'afebliment, la revifalla
 - 3.4. Les músiques i els balls

NOTES

- 4. Annex. Documents i dades**
 - 4.1. Melodies publicades per Antoni Noguera l'any 1893 («El Peuet» i «Els Broquers»)
 - 4.2. Transcripció d'«Els Broquers» del disc *Songs and dances of Spain*
 - 4.3. Cites d'arxiu
- 5. Bibliografia**

Els Cossiers de Manacor l'any 1981, al claustre del convent dels dominics.

1. Presentació

Fou el curs 1978-1979 quan, a conseqüència d'un treball universitari, se'ns va ocórrer la idea de recuperar la dansa dels cossiers per al nostre poble. Les tres estudiants que realitzàrem aquest treball érem Maria Galmés Riera, Maria Coloma Gelabert Bassa i jo mateixa. A mesura que anàvem escorcollant dins la memòria de la gent que entrevistàvem, ens interessàvem cada cop més pel tema. I quan ens n'adonàrem, hi estàvem engrescades de tot. La investigació, que va resultar llarga i laboriosa, no ens cansà gaire, ans al contrari. La nostra tenacitat i la inestimable ajuda de tots aquells que col·laboraren amb nosaltres feren possible assolir l'objectiu.

Ara, amb aquest recull, he volgut deixar constància dels records d'aquella època, i de les dades i de les informacions que durant anys he anat arxivant i guardant amb la il·lusió de tenir, algun dia, l'oportunitat de donar-les a conèixer. Per fer coherent la meua exposició, he volgut recórrer, amb els nostres cossiers, el llarg camí que va des de les primeres notícies que en tenim fins a l'actualitat. Tal vegada la meua aportació no és completa, i potser s'hi trobaran llacunes o obliats (segurament involuntaris), però voldria que aquest llibret pogués servir de punt de partida per als investigadors novells, i que fos alhora interessant per als estudiosos d'aquests temes.

Finalment, vull retre des d'aquí el meu petit homenatge a tots aquells que, al llarg dels segles, s'han sotmès de bon grat a la màgia de la dansa: als cossiers, als músics, i als homes i a les dones del carrer que, dins el seu cor, n'han fet un símbol de poble.

2. Els cossiers a Mallorca: de l'antigor a l'actualitat

De l'origen de la dansa de cossiers, se n'ha parlat i se n'ha escrit llargament, i sovint qui manco en sabia, més n'ha dit. Crec que esbrinar amb certesa absoluta aquesta qüestió és gairebé impossible, i que l'únic que podem fer, en tot cas, és intentar entendre l'entorn on s'ha anat transformant des de temps remots fins als nostres dies.

Més que l'origen dels cossiers en concret, ens hem de referir a l'origen d'un seguit de danses que en totes les civilitzacions han tingut un sentit i una evolució semblants. Des de sempre, l'home ha efectuat una sèrie d'actes i de rituals per tal d'obtenir el favor dels déus. Aquests ritus semblen esser la llavor de les festes actuals. Les danses tenen, potser, el seu origen en aquests cultes primitius, a divinitats agràries, per aconseguir la fecunditat de la mare terra, i d'agraïment per les collites obtingudes. Seguint aquesta idea (conclusió a la qual arriba Francesc Vallcaneres, en el seu llibre publicat recentment) es pot dir que «aquest ball, amb tota l'erosió i les transformacions que comporta la seva existència multiseular, ha arribat fins a nosaltres com un vertader fòssil, que ha suportat els entrebancs del temps, de la història i del voltar del món. El seu origen, és perfectament possible situar-lo dins les més primitives manifestacions humanes del culte a un ésser superior...» (vegeu la bibliografia).

No és fàcil, a partir d'aquí, destriar la seva llarga trajectòria a través del temps, ni aclarir els nombrosos canvis que han sofert aquestes danses fins que les retrobam avui dins les festes de les nostres contrades. Aquesta dificultat creix pel fet que els esdeveniments realment populars, siguin melodies, textos de cançons, costums, gusts d'èpoques, etc., són totalment mò-

bils en el temps i l'espai, i la seva fixació a través del temps no es dona més que per la seva mateixa evolució vital.

Deixant de banda els segles més obscurs, les trobam en un període de màxima esplendor a partir del segle XIV, quan la festa del Corpus es convertí en una de les celebracions més importants de l'Església catòlica. Segurament per donar més lluïment a la festa, i per no permetre divisió en el seu si, es replegaren tot tipus de danses i d'entremesos profans, que encapçalaven la comitiva. Darrere la custòdia hi seguia la part sacra. Moltes cites d'arxius parroquials es refereixen als pagaments fets als dansaires i músics amb motiu de la seva participació a la processó, on compareixien també xeremiers, cavallets, àguiles, i altres ritus pagans «cristianitzats». Potser cal dir que l'Església ha tingut un paper rellevant en la trajectòria dels cossiers i d'altres danses. Si és ben ver que s'aproprià d'un patrimoni popular i el reconvertí en part del culte, també li hem de reconèixer el paper de «conservadora» d'aquests rituals, que tal vegada d'altra manera es podrien haver perdut per a sempre. És difícil jutjar-ho.

Del Corpus, es troben més endavant documents acollits a obrerries de diversos sants, encobeïts tal volta per les agrupacions gremials. Cada parròquia de Ciutat tenia el seu grup de cossiers. El més probable és que els pobles en prenguessin mostra. S'ha trobat documentació de cossiers a una quinzena de pobles de Mallorca.

Si tenim en compte el pas del temps, podem entendre fàcilment la diversitat lògica d'aquestes danses a cada poble mallorquí, igual com la diversitat dels «cossiers» d'altres indrets del món. Les variants n'afecten tots els aspectes: melodies, figures de ball, vestuaris, etc. Cal pensar que tots aquests aspectes han evolucionat de forma diferent a cada indret, com també ho han fet d'altres com ara els costums, el vestuari de la gent, els estils arquitectònics, etc. Aquests canvis no sempre han tingut una raó de les quals avui entendríem com «de pes». Ens trobam a vegades amb una innovació (una melodia, un color d'una roba, etc.) deguda a una casualitat qualsevol.

Avui trobam només ball de cossiers a quatre pobles de Ma-

Ilorca: Montuiri, on sembla que mai no s'han aturat; Algaida, on varen fer un parèntesi fa una vintena d'anys, i Pollença i Manacor, on es varen recuperar el 1981, després de molts d'anys d'oblit. A Alaró, la tasca de recobrament encara és possible. Encara n'hi ha vestigis (ja que es perderen, com a Manacor, amb la Guerra Civil) i tenen una publicació recent que abans hem citat. Als actuals Cossiers de Palma, ens hi referirem més endavant.

Vegem molt breument algunes dades sobre aquests cossiers.

Els Cossiers d'Algaida

Els Cossiers d'Algaida ballen dues vegades l'any. El dia del patró, Sant Honorat, dia 16 de gener, ballen l'Oferta a l'ofici del sant i després fan alguns balls a sortida de missa. Per acabar, van a l'Ajuntament o a plaça, on la corporació municipal ofereix aquest dia un refresc a tot el poble.

Ballen també per les festes d'estiu, que se celebren per Sant Jaume. En aquesta ocasió, el dia abans (el dissabte de la festa) fan un recorregut pels carrers i places que s'anomena *el quadrat*, mentre ballen a determinats indrets del recorregut. El dia de la festa ballen també l'Oferta a la missa major i diversos balls a la sortida.

El repertori de les danses és extens, i cada una té un nom i una coreografia pròpia: l'Oferta, els Reis, la Dansa Nova, la Titieta, les Bombes, el Mergançó, la Flor de Murta, Obriu-nos, Mestre Joan... Són gairebé els mateixos balls que s'interpreten a Montuiri, però a Algaida els trobam amb un ritme i uns moviments molt més suaus. Contenen els dansadors actuals que, quan els vells cossiers els ensenyaven a ballar, quasi no tocaven amb els peus a terra de lleugers que botaven.

El vestuari dels dansadors (sis cossiers, la dama i el dimoni) és semblant al de tots els cossiers. Duen una faldeta, una faixa per la cintura i un capell d'ales doblegades que combinen els colors propis d'aquestes danses: groc, verd i vermell. Damunt la camisa blanca porten un roquet (capeta) també blanc amb relíquies de sants penjades. Duen calçons amb bufes, calces

Els Cossiers de Manacor, el 1981, pocs dies abans de la primera sortida. Era l'assaig amb els vestits, a la torre de ses Puntetes, lloc on fèiem els assajos. Foto: Donovan Vickers.

i espadenyes de color blanc i cascavells enrevoltant-los les cames; cintes penjant de la faixa, i mocadors i alfabetguera (a l'hivern murta i mata) a les mans. La dama va de blanc, vestit i capell, amb llaços vermells. El dimoni va vestit de roba de sac amb dibuixos «infernals» i una màscara esgarriadora. Porta una barrota amb la qual fa pessigolles de valent als peus dels espectadors que fan nosa als balladors en iniciar-se el ritu màgic de la dansa, i no va de bromes —encara manco en Banyeta Verda de Montuïri.

Alguns anys, si el poble de Randa els convida, hi van per les festes d'estiu. Allà interpreten l'Oferta a la missa i alguns ballets enmig de plaça. Darrerament sembla que aquest costum es perd.

Els Cossiers d'Algaida tengueren un breu parèntesi dins la seva trajectòria. Fou durant els anys 1965 i 1972. La dansa deixà de pertànyer al poble (quins motius degué haver-hi?) per esser un producte més ofert als turistes que s'aturaven a dinar a Cal Dimoni. Encara es pot veure al costat del restaurant el rètol de «Danzas de Cossiers» pintat a la façana. Sortosament, l'any 1972, aquesta situació —que els hauria pogut dur a l'extinció total— s'acabà i des de llavors tornen esser patrimoni cultural de tots els algaidins.

Els Cossiers de Pollença

A Pollença, com a Manacor, els cossiers es recobraren l'any 1981 gràcies a l'esforç d'uns joves investigadors. La seva actual data de sortida és el dia de la Patrona, la Mare de Déu dels Àngels, dia 2 d'agost. Aquest mateix dia, l'horabaixa, es commemora, amb la festa dels Moros i Cristians, la gesta de l'heroi Joan Mas, que amb la seva valentia alliberà el poble de la invasió dels pirates.

Segons els dos joves investigadors pollencins que dugueren a terme la recerca, se suposa que la darrera data de sortida se situa al voltant de l'any 1910. Trobaren encara viva la darra dama que ballà, la qual els donà algunes indicacions dels punts dels balls. Recolliren les melodies de dues altres dones, que les anomenaren les Taules i la Processó.

Els Cossiers de Manacor l'any 1932. La foto fou feta a l'estudi Duran. Foto cedida per Gabriel Sancho Fluxà, Sinis.

Encara que només amb dues melodies, fan quatre ballets diferents. Sembla que la dama vella no anomenava els balls de cap manera especial, però els mateixos dansadors d'ara els anomenen així: l'Oferta, a la missa de la Patrona; l'Entrega de Rams, un ball d'estructura allargada, i la Cadena i Saludar la Dama, d'estructura circular.

Els Cossiers de Pollença són dotze i la dama, fruit segurament de la degradació patida els darrers anys, quan els dansadors eren infants petitons. Per tots els altres pobles, i fins i tot en danses similars d'altres països de la Mediterrània i d'arreu del món, es repeteix sempre el set, número màgic, dels sis cossiers i la dama. Com a Manacor, tampoc no van acompanyats de dimoni.

La dama va vestida de blanc amb un ram d'alfabeguera a les mans. Els cossiers duen capell de palmes amb cintes de colors penjant; camises, calçons amb bufes, calces blanques i sabates negres. Els colors de les faldetes són blau, verd i vermell. Duen mocadors i alfabeguera a les mans.

El primer ball que interpreten és l'Oferta, a la missa de la Patrona. Ballen després a la plaça Major, a la plaça Vella, i solen anar també al Convent i a la residència dels vells, i a fer el darrer ball a ca la dama.

L'acceptació popular que han tengut els cossiers recobrats ha estat excel·lent, a Pollença. En general, els pollencins valoren moltíssim tot allò que sigui pollencí, i les celebracions del dia de la Patrona, molt especialment. Tant de bo que aquesta situació perduri per sempre.

Els Cossiers de Montuïri

Montuïri és el poble de Mallorca on la tradició de la dansa de cossiers està més arrelada, ja que no s'hi han perdut mai ni han passat cap època de desprestigi.

Actualment formen el grup de dansadors sis cossiers, la dama i el dimoni (altre temps bastant recent eren nou cossiers). Aquesta dama és l'única interpretada per un home. Antigament, a tots els pobles tots els dansadors eren mascles. Ara,

excepte Montuïri, la dama és ja una dona.

Els colors dels vestits són rosa, verd i groc a les faldetes, faixes, capetes i capells. Els calçons, calces, espartenyas i camises són blancs. Duen també cascavells a les cames i mocadors i alfabeguera a les mans. La dama duu camisa i calçons llargs blancs i falda florejada a sobre.

Ballen per la festa del patró, Sant Bartomeu, dia 24 d'agost. El dia abans, el dissabte de la festa, fan el recorregut habitual per places i carrers del poble, i el dia del sant ballen l'Oferta a l'ofici i alguns balls a la plaça. Interpreten després alguns balls a l'Ajuntament, que aquest dia ofereix una recepció a tots els montuïrers.

Poc temps abans, dia 15, festa de la Mare de Déu d'Agost, els cossiers també surten a ballar, però sense portar el vestuari de dansaires.

Els ballets que es fan a Montuïri són, com hem dit, els mateixos que a Algaida, però són interpretats de forma molt més rítmica i marcada, tant les melodies com els punts de la dansa. Així com a Algaida el ball d'acompanyada es diu les Bombes, a Montuïri és ben diferent. S'anomena els Mocadors i és utilitzat per acompanyar el rector i les autoritats a l'ofici del patró.

Els Cossiers de Palma

Segurament, al llarg de la història, s'han capgirat moltes informacions per manca d'honradesa dels historiadors. Per tal de no caure en el mateix, cal fer una referència als Cossiers de... Palma, per entendre'ns.

Ningú no pot negar que temps enrere la Ciutat tenia colles de cossiers, i segurament més d'una. També és ben possible que des de Palma arribassin als pobles que les han sabut conservar fins avui. Ara bé, els cossiers que avui ballen a la Seu el dissabte de Nadal i el dia de l'Estendard tenen, en la meua humil opinió, poc de cossiers i manco encara de ciutadans.

Els vestits que duen les al·lotes (que són al·lotes) són calcats del dibuix que presenta l'Arxiduc corresponent als Cossiers

d'Alaró (i que sembla que no té gaire rigor). Les melodies que interpreten estan agafades del DCVB i corresponen a les dels Cossiers de Manacor.

La pregunta és sobre la taula: és això legal i digne? Val més tenir uns cossiers, qualssevol, agafats d'allà on hem volgut agafar-los, o val més guardar un record pels desapareguts? La polèmica dura fa molts d'anys, i no du punt d'acabar-se. Puristes exagerats per un vent i folkloristes amb pocs escrúpols per l'altre fan que la discussió sigui de mai no acabar. I si hi afegim que aquests cossiers es van quasi convertint en populars (si és que aquests esdeveniments a Ciutat ho seran mai), més que més. Pensem per un moment què passaria si tots els pobles de Mallorca volguessin uns cossiers per lluir a la festa del patró...

Passaré, doncs, per damunt el tema sense aprofundir-hi. El futur ens corregirà els errors, si hi som a temps...

3. Els Cossiers de Manacor

3.1. Les empremtes del passat

Les primeres notícies escrites a les quals hem pogut accedir corresponen al segle XVII i estan extretes¹ de l'Arxiu Municipal de Manacor, dels llibres de pòlisses i dels llibres de determinacions. Posteriorment, del segle XVIII, tenim constància de notícies de cossiers a través del *Llibre de sentències de l'Assumpta*. En el Llibre de pòlisses del 1637 conta que dia 5 de juliol d'aquell any es féu un pagament per lloguer de cascavells. Encara que no s'especifici qui era el destinatari d'aquells cascavells, podem pensar que era per al ball dels cossiers. Així trobam, dos anys més tard, el 1639, dues anotacions del mateix dia, el 26 de juny, en què consta, d'una

1 Aquesta recerca la féu mossèn Guillem Grimalt i Galmés, prevere manacorí que sentia un gran amor per la nostra cultura i per la nostra història. Ens proporcionà cites del període comprès entre 1637 i 1770 de l'Arxiu Municipal i de l'Arxiu Parroquial (és possible que encara en restin d'altres).

part, el pagament «per haver sonat i ballat als cossis lo die de Santis... i per pagar los cascavells».² En el foli següent trobam constància de la factura «p. lo lloguer dels cascavells part de ells y tres trencats...».

Mossèn Baltasar Pinya³ publicà dues cites del Llibre dels obrers de l'Arxiu Parroquial de Manacor que fan referència a les despeses dels cossiers. Una de 1679-1680, en la qual es fa referència al baciner de sant Antoni de Pàdua, i una altra del 1685 que parla de la confraria de Nostra Senyora de l'Esperança i de la festa de Santa Elisabet, celebrada amb ball de cossiers. Es podria pensar que els nostres cossiers foren dependents de diverses confraries, però no tenim cap dada del perquè del canvi d'una a l'altra. I ja en el segle XVIII, en el *Llibre de sentències de l'Assumpta*, hi ha notícies de pagaments fets «a los cossies 4 & a cada un y 4 L el tamboriner y per de mes gastos p dits cosies».⁴ Sembla, doncs, que en aquesta època els nostres cossiers estaven encobeïts per la confraria de l'Assumpta. A finals del segle següent en trobam notícies a les Fires i Festes celebrades a Manacor del 18 al 22 de setembre de 1897. En el programa dels actes prevists no s'especifica amb exactitud la data i l'hora de sortida dels cossiers, però al final, diu textualment: «Todos los días funcionará un cinematógrafo, un fonógrafo, proyecciones ampliadas de microfotografías, etc. y habrá bailes populares (indios, cossies).»

A les festes que el juny de 1923 organitzà l'Ajuntament en honor del rector Rubí, també ballaren els cossiers. Així consta en el programa: «Jueves día 28. Siete de la tarde: Repique general de campanas, salida de cosies, moratons i gigantes, recorriendo las bandas de música las calles de la población».

Al voltant d'aquell any de 1923 és quan el musicòleg Antoni Pont⁵ redacta el seu article sobre els cossiers per al *Diccionari*

2 Vegeu l'annex *Documents i dades*.

3 B. PINYA, *Los cossiers y sus danzas* (vegeu la bibliografia).

4 *Ibidem*.

5 Així ens ho contà l'il·lustre filòleg el 27 de març del 1981, en el transcurs d'una entrevista que ens concedí i que fou realitzada a casa seva, a la plaça d'Espanya de Palma.

català-valencià-balear. Pont dóna com a data de sortida dels Cossiers de Manacor el 15 d'agost, festivitat de la Mare de Déu Morta, com popularment es coneixia aquesta festa. Tal vegada és arriscat pensar —i per tant, val més deixar l'interrogant present— que aquesta data perdurava en aquesta època des de principis del 1700. Caldria cercar encara més baules a la cadena de la trajectòria dels nostres cossiers, i ara com ara no les tenim totes. Però es pot pensar que Pont es referia a abans del 1923, ja que el testimoni oral més antic que poguérem arregar durant la investigació⁶ ballà aproximadament entre el 1926 i el 1931 i ho feu a Fartàritx per la festa de l'Ascensió, i no recordava haver sortit en cap altra data ni haver-ne sentit a parlar.

Un altre testimoni recordava que l'any 1929 anaren a Ciutat, a la desfilada commemorativa del VII centenari de la conquesta de Mallorca.⁷ Posteriorment a aquesta data, coneixem un grapat d'homes que han estat cossiers entre aquests anys i l'esclat de la Guerra Civil espanyola. De després del Moviment, ens arribaren notícies molt confuses i no comprovades amb exactitud d'alguna anada a les festes de Sant Llorenç i del Port de Manacor.

D'aquesta darrera època és obligat referir-nos als dos principals mantenidors dels cossiers manacorins: l'amo en Bernat Gelabert, *March*, el mestre dels balladors, i el músic, l'amo en Pere *Caragoler*, que sonava el fabiol. Gairebé tots els testimonis orals que ens han parlat d'ells dos coincideixen a afirmar que eren els qui en duïen tot el maneig. Es pot dir que fou gràcies a ells que aquesta dansa es mantingué viva fins fa relativament poc temps.

L'amo en Bernat⁸ era tot un personatge. Era el mestre dels cossiers i dirigia els assajos, que es feien a l'hospici.⁹ Algú

ho recordava així de bé: «Encara ho record com si fos ara. Ballaven dins una sala de l'Hospital, amb sa porta tancada, per no molestar. Encara pintaria sa caixa on ses monges guardaven es vestits».¹⁰ «Tenia un geni tan curt que amb un crit ho alçava tot», ens han contat. Els cossiers, al·lotells juvenets —la majoria tenia entre 10 i 15 anys— anaven ben prou alerta a contradir-lo i procuraven vetlar-li bé el ble per por de no esser-hi de més. Potser per això diuen que tots els qui d'ell n'aprengueren ballaven molt bé i s'ho prenien molt seriosament. En el recorregut dels dansadors, ell passejava la bacina, i conten que no li solien llevar la vista de damunt, perquè segons les males llengües era un poc afectat de «fer-ne rues en el clatell», amb els doblers que arreglaven. En acabar la volta que feien pels carrers de Manacor, repartia un tant a cada cossier, i la resta ho duïen a l'hospici. A part d'aquest «sou» que per haver ballat rebien els al·lots, també és cert que hi passaven gust: «Pots pensar si ho fèiem per guanyar!, i hi dúiem tots un entusiasme del dimoni, en so ballar... i més si mos donaven una pesseta. Saps que era de molt, una pesseta, llavors!».¹¹ L'amo en Pere *Caragoler* era el fabioler dels cossiers. Molta gent el coneixia també amb el nom de *Fabioler*.¹² Tothom ens ha dit que més que tocar, parlava, el seu fabiol. No tocava el tambor i menava un al·lot que li feia l'acompanyament rítmic.

Conten que abans de ballar els Broquers, dansa que com es veurà té tres possibles moviments, pegava crit de «Va d'un!», «Va de dos!», o «Va de tres!», segons el que s'havia de fer. Com a anècdota, ens han explicat que a vegades, l'amo en Pere deïa que «es fabiol també tenia set» i el posava en remull. Deïa que la llenya sonava millor després d'haver estat banyada.

6 Gabriel Galmés, *Juanet*.

7 El qui tocà el tambor en aquella ocasió, Simó Palmer Duran, encara recordava que en aquella ocasió anaren a dinar a la fonda Las Palmeras, de la plaça Major de Palma.

8 Bernat Gelabert i Gomila (morí devers el 1946).

9 L'hospici estava situat on després construïren el Cinema Goya, al carrer del Pare Andreu Fernández, abans dit carrer de l'Hospital.

10 Qui ens contà això era Antoni Caldentey, l'amo en Toni *Gorrió*.

11 Així ens ho contà l'amo en Biel *Juanet*.

12 El malnom de *Caragoler* li venia del costum que tenia d'anar a cercar caragols. Conten que en anar-hi, era segur que en duïa un sac ple. L'amo en Pere, de llinatge Mascaró, vivia a la possessió de la seva germana, Son Moix, on treballava en feines del camp. L'afecció pel fabiol li venia de molt enrere. Per la informació que en tenim, devia esser un fabiol mallorquí, perquè el tocava just amb una mà.

Pareix ben cert que la desaparició definitiva fou conseqüència de la mort de l'amo en Bernat *March* (ell ensenyà tots els cossiers que hem conegut). Per altra part, els primers anys de la postguerra no degueren ésser gaire propicis per servir la tradició, i la continuïtat es trencà fins a la recuperació el 1981.

L'any 1952, però, en tengué lloc un brevíssim ressorgiment. Aquell any hi hagué a Palma un congrés internacional de folklore, paral·lelament al qual s'organitzà el III Certamen Internacional de Folklore, amb la direcció tècnica de l'Ajuntament, l'Obra Sindical de Educación y Descanso i la Secció Femenina. El prevere manacorí mossèn Baltasar Pinya presentà una ponència al congrés, i a través del folklorista manacorí Antoni Galmés preparà un grup de cossiers per actuar al certamen.

De les cartes que es creuaren Antoni Galmés i mossèn Pinya aquells dies¹³ es desprèn que hi hagué certs problemes econòmics, ja que l'Ajuntament no volia assumir les despeses que suposava posar a punt els vestits. El senyor Galmés convencé el senyor batle (que era Pedro Duran) i així els fou concedida una subvenció de dues mil pessetes. El capellà, idò, quasi a la correguda, hagué d'enllestir una nova comparsa de cossiers. Arreplegà un parell de joves que de nins els havien ballat i d'altres amics seus. Segons el que aquests homes ens contaren, no tengueren gaire temps per preparar-ho. Eren ja al·lotells ben granats —algun ja havia fet el servei militar i el més jove ja tenia els setze anys complits— i mentre mossèn Pinya, a ca seva, els ensenyava els punts «nosaltres aprofitàvem per fotre-li es conyac i per fer animalades». La melodia dels ballets, que el mossèn interpretava al piano, l'hagué d'aprendre el nou sonador amb flauta dolça. Segurament, mort l'amo en Pere *Caragoler*, no pogueren trobar altre fabioler per als cossiers.

Les monges franciscanes cosiren els vestits, la roba dels quals fou comprada a Can Taiet, a l'actual plaça de la Constitució

13 Antoni Galmés i Riera (manacorí, reconegut folklorista, fundador dels Aires de Muntanya de Selva) ens proporcionà una còpia de tres cartes, del 15-05-1950, del 17-05-1952 i del 19-06-1952.

(de les Verdures). Les espartenyas, les compraren a Ca na Ramis, a veïnat. També els broquers —anomenats *macetes* pels qui ballaven— s'hagueren de fer de bell nou. Els antics es devien haver perdut.

D'aquesta anada esporàdica a Ciutat, Manacor gairebé no se'n temé. Així mateix, el vespre abans anaren a ballar a cal batle i a ca les franciscanes.

Abans de l'actuació —realment fou això, una actuació—, anaren a fer visita al convent de Sant Francesc de Palma, on mossèn Baltasar tenia coneguts, i ballaren al claustre i s'hi retrataren.

En opinió de tots els que n'han parlat, a la plaça de toros (on se celebrà el certamen), la feta resultà un fracàs: «Férem es ridícul», ens han dit textualment, cosa que pels motius esmentats, no ens ha d'estranyar gaire. El jurat donava qualificacions, que eren *meritissimus* i *benemeritus* en tres graus cada una, i *meritus* en primer grau.¹⁴ Els nostres cossiers just obtingueren *benemeritus* de 2n grau. Com a curiositat, direm que els d'Algaida obtingueren *meritissimus* de 2n grau.¹⁵ Com a anècdota, podem dir que per acabar d'empipar mossèn Baltasar, que no tenia fama d'ésser gaire magnànim, i que ja devia anar el pobre més de mig cremat amb l'actuació, tots comanaren els millors menús a la fonda on anaren a sopar, per fer-li afluir la butxaca.

Hem de deixar aquí constància de certes «novetats» que en aquesta ocasió hi hagué —fruit segurament de l'ansia de fer un bon paper— i que mai no s'havien vist abans en els Cossiers de Manacor. Per exemple, els cascavells que, com es pot veure als documents fotogràfics, duïen els cossiers enrevoltats per les cames. Sembla que aquest era un ornament generalitzat en els cossiers de molts de pobles, i hem vist abans que precisament la primera fita històrica que fins ara hem pogut trobar fa referència precisament al pagament de

14 Aquesta informació l'obtinguérem directament d'Antoni Galmés i del programa d'aquest III Certamen.

15 Diari *Baleares*, de dia 1 de juliol del 1952. Hi publicaren la classificació general del Certamen.

cascavells. Actualment en duen encara els cossiers d'Algaida i Montuïri. Però els nostres cossiers no en duien, en els darrers temps. Cap testimoni oral no recorda els balladors amb cascavells; just recorden que en dugués la dama, cosits al vestit i a la filosa. Resulta, en aquests moments, difícil esbrinar la causa de l'eliminació dels cascavells de la indumentària dels balladors, i tampoc no és una qüestió principal; el que ens interessa ara, sobretot, és deixar constància dels fets.

Per altra banda, el dimoni que s'afegí en aquesta comparsa fou ben bé això, un «afegitó». És ver que els cossiers d'Algaida i els de Montuïri tenen un dimoni actualment, i que hi ha testimonis escrits que durant el segle passat a Alaró hi havia dos dimonis, i a Porreres, un dimoni i un «bovo».¹⁶ Els nostres testimonis orals, però, mai no s'han referit a cap dimoni acompanyat dels cossiers. Hem de considerar, a més, que els dimonis de Manacor tenen una llarga tradició amb la festa de Sant Antoni de gener, i el seu significat no va gens lligat al dels cossiers. En canvi, actualment, a Algaida i a Montuïri el dimoni té un paper ben viu i ben important dins els cossiers: arruixar l'al·lorea i tenir esment de deixar lloc suficient perquè els balladors interpretin les danses. En els ballets que ens resten, a Manacor, el dimoni no hi té cabuda. Malgrat aquestes innovacions, que es poden considerar fora de lloc, aquesta anada a Palma, les fotografies fetes al claustre de Sant Francesc i els testimonis orals dels dansaires d'aquella ocasió foren el que ens permeté a nosaltres de començar a desembullar el fil de la història recent dels nostres cossiers, i a poc a poc fer-los acabar, iniciant així el camí del seu recobrament.

3.2. Petita història del recobrament

Quan iniciàrem la recerca d'informació referida a les festes populars de Manacor, cap allà l'any 1978, no podíem pensar que el fruit de quasi tres anys d'investigació seria la recuperació dels nostres cossiers. Llavors érem encara a la universitat,

16 Arxiduc Lluís Salvador, *Die Balearen* (vegeu bibliografia).

i Manacor just conservava els dimonis de Sant Antoni. Posteriorment als cossiers, es recobraren també els «indios» de Sant Roc (avui dia de Crist Rei) i els moretons del Convent.

La idea d'escorcollar una mica més endins en la història confusa dels cossiers va partir d'un treball universitari sobre festes populars, el curs 1978-1979. Ens hi engrescàrem de tal manera que ens proposàrem, si era possible, treure'ls de l'oblit on restaven. Fidelment, tal com els majors els recordaven, sense llevar-hi res ni afegir-hi res, ni per fer més via ni perquè resultàs més vistós.

Demandant dades a molta gent, i fent moltes cames i quilòmetres d'una banda a l'altra, ens acusaren un home (l'amo en Toni Caldentey, *Gorrió*), que havia fet de dama. L'anàrem a veure i ens va explicar el que sabia, allò que podia encara recordar. Gratant un poc més, arribàrem a algú que sabia d'unes fotografies. Un altre antic cossier, en Rafel Amer, *Meravell*, ens va saber dir qui eren tots els retratats. I després d'entrevistar-los d'un en un —des de la possessió de Son Ganxo fins a s'Arenal de Palma—, un dia els reunírem tots plegats en un encontre memorable a Porto Cristo. Tothom hi va dir el que sabia, i hi posà tot el seu saber, aquell dia, però no va bastar. Quasi tots els cossiers de les fotografies just havien ballat en el III Certamen Internacional de Folklore celebrat el 1952 a Ciutat, on els menà, com hem dit, el capellà Pinya. Quasi tots aquests homes just havien estat cossiers aquella vegada, i no se'n recordaven tan bé com hauríem (i haurien) volgut.

Continuàrem, però, endavant, estudiant diferents possibilitats, tornant a demanar a tothom que ens en pogués aportar alguna nova informació, per petita que fos. A poc a poc, anaven prenent forma els diferents ballets, tot i que, com és natural després de tant de temps, la gent ens en donava versions i opinions sovint contradictòries.

Passava el mateix amb les dades referides al vestuari i, sobretot, amb les melodies. Fou necessari enregistrar-les en les diferents versions arreplegades, i fer-les escoltar una vegada i una altra a tots els antics cossiers, fins a tenir la certesa d'arribar a la que realment tocava l'amo en Pere *Caragoler*.

Els cossiers de mossèn Baltasar Pinya al claustre de Sant Francesc de Palma, el 1952. Ball de Mocadors. Foto cedida per Rafel Amer; Meravell, i Llorenç Rosselló de Son Ganxo.

Els nostres cossiers el 1898, aproximadament. Ens cedi la foto la família Riera, de ca s'Esquerranet.

Com que el sistema d'enregistraments no ens era gaire còmode, jo mateixa vaig aprendre a sonar el fabiol i el tamborí, cosa que ens facilità bastant el treball: les persones entrevistades evocaven millor la música que podien recordar, i ens podien corregir alhora.

Coneguèrem, també, Gabriel Galmés, *Juanet*, un testimoni doblement útil per a la nostra tasca: a part de tenir una memòria prodigiosa per a les músiques i els punts del ball, tenia una afecció pels balls de tota la vida. De més jove, l'amo en Biel va establir una «acadèmia de ball» a ca seva. Ens contava com, després d'anar al cinema, on observava amb molta atenció les evolucions dels diferents balls de saló, «assajava» dins la cuina amb una granera, «i amb dues o tres vegades ja ho sabia ballar». De les melodies, tampoc no manifestà el més mínim dubte, i d'ell recollírem sempre la mateixa versió, que ens interpretà amb la seva harmònica, instrument que també sabia sonar. Així de polifacètic era, l'amo en Biel.

De la música també en guardava memòria fidel na Joana Sansó i Nadal, *Cella*, que ens contava que de petita jugava amb les amigues a fer de cossiers. Fins i tot ens marcà, amb dues culleres de fusta, els cops de les «macetes» al mateix temps que ens taral·lejava la melodia dels Broquers. També ens parlà detalladament del vestit de la dama.

Fins que va arribar el moment de passar a la pràctica. Abans de res ens dedicàrem, amb alguns coneguts nostres, a intentar ajustar les primeres passes dels ballets. Aquesta feina va ser molt exhaustiva, ja que es tractava de ballar una dansa que nosaltres no havíem pogut veure mai, i de la qual només sabíem la part teòrica.

Arribà així l'hora de començar els assajos de bon de ver i de cercar gent que volgués ésser cossier, ja que de fabiolera ja en teníem, i de dama també.¹⁷ No fou gaire difícil, ja que feia temps que n'havíem parlat amb una colla de joves estudiants molt il·lusionats. Fou una època ben feixuga, però també molt

¹⁷ Na Maria Coloma Gelabert, que participà en la investigació de recerca, havia fet de dama mentre provàvem de muntar les coreografies, i quedà definitivament en aquest lloc. Jo vaig continuar de fabiolera oficial.

apassionant. Des del setembre del 1980 al maig del 1981 ens reunírem tots tres vegades cada setmana per assajar: els divendres vespre, els dissabtes horabaixa i els diumenges dematí. Aquesta dedicació fa evident la il·lusió de tots els membres del grup. S'ha de dir també, però, que un bon grapat de soparets i bauxes contribuïren a donar cohesió a la nostra colla i a encoratjar-nos per seguir endavant. La data de sortida fou motiu de debats, discussions i recerques a balquena. Les dates més recents, d'aquest segle, eren el 15 d'agost, l'Ascensió (maig) i Sant Jaume (25 de juliol). Cap d'aquestes dates ens semblà adient llavors. I no podíem fer renéixer uns cossiers en una data inoportuna o poc adient: els volíem convertir en «populars» un altre pic (tasca ben difícil, com veureu). Decidírem la data de la Fira de Maig, el darrer diumenge d'aquest mes, per les raons següents: era una fira, cosa que coincidia amb Sant Jaume, que també ho és, i que en fou l'última data de sortida que coneixíem; a més, estava inclosa dins les Fires i Festes de Primavera, que són, o eren llavors, un dels pocs esdeveniments que motivaven els manacorins a sortir al carrer a fer *bulla*. També és cert que l'elecció d'una data implicava el rebuig de les altres i era necessari triar una opció.

Per a la confecció dels nous vestits demanàrem i rebérem una subvenció de l'Ajuntament de Manacor. Ens basàrem sobretot en les fotografies antigues i en un dels vestits de la reiterada anada a Palma del 1952, que ens cediren les hereves de mossèn Baltasar. Algunes persones estigueren orgulloses de confeccionar i regalar als cossiers diverses randes per als vestits. I l'experta mà de Salvadora Fuster Veny féu possible conservar al màxim la fidelitat a l'antigor.

I entre tots ho aconseguírem: dia 30 de maig de 1981, el dissabte de la Fira, a les cinc del capvespre, al portal de ca la dama, al carrer de n'Olesa, el fabiol féu el primer reguinyol: començava el primer ball. Manacor tornava a tenir cossiers, el somni s'havia fet dansa. I els cossiers del 81, enllaçant l'ànima amb els d'antany, recomençaren tots alhora el ritu màgic de la dansa.

3.3. 1990: després de l'afebliment, la revifalla

La trajectòria dels Cossiers de Manacor, des del ressorgiment del 1981, no ha estat precisament un camí de roses. Els dos primers anys, s'intentà de fer-los coprotagonistes de la celebració del pregó de les festes, que es feia el dissabte de la Fira de Maig. El primer any, la premsa manacorina ens qualificà de «la nota negativa» de l'acte del pregó¹⁸ perquè ens negàrem a pujar al cadafal a ballar adduint que havíem de ballar per al poble des del poble, és a dir, al carrer. Potser fou un error, comès amb molt bon cor i amb il·lusió, amb la intenció de popularitzar quelcom que encara no n'era gens, de popular. Ai, l'esperit jove i la passió entusiasta de llavors! I tanmateix, acabàrem pujant-hi, al cadafal. L'any següent ploqué, el dissabte de la Fira, i es deslluí molt el que s'havia preparat: una gran cercavila, i nosaltres havíem d'acompanyar els pregoners, Els Capsigranys. El 1983, amb un consistori nou, ni tan sols ens esperà ningú a la porta de la Sala. L'any següent desistírem de fer el llarg recorregut de dissabte, amb el qual preteníem, sense aconseguir-ho, arribar a tots els manacorins. Aquell any just férem el trajecte del diumenge dematí, per la Fira. Bona cosa, la Fira! Mai no poguérem aconseguir que es tallàs el trànsit, a na Camel·la, encara que només fos durant el nostre pas —també hauria estat ben avantatjós per als vianants. Ens enviaven un policia municipal que tenia cura que, en els breus instants de cada ballet, que fèiem a les cantonades, cap cotxe no ens passàs per sobre en el seu camí cap a la vorera de mar, el diumenge dematí. Tal volta sense les filmacions que en guardam, això darrer no seria creïble. Des d'aquests anys, el 1983, els cossiers anaren un poc de rota batuda. Just les ganes de veure'ns els membres de la colla, la il·lusió de ballar un cop més i de fer qualche bauxa plegats en feren possible la pervivència fins al 1988. Amb dificultats serioses per trobar balladors suficients, ja que a poc a poc els inicials s'anaven dispersant per raons d'estudis, de treball, etc. Malgrat que ens en dolguem, els cossiers mai no tengueren el suport que esperàvem, ni del poble —reconeguem, però, algunes excepcions honroses—, ni de les institucions, si n'exceptuam els dos primers anys. El dubte és si realment

18 Setmanari *Manacor Comarcal*, 6 de juny de 1981, p. 13.

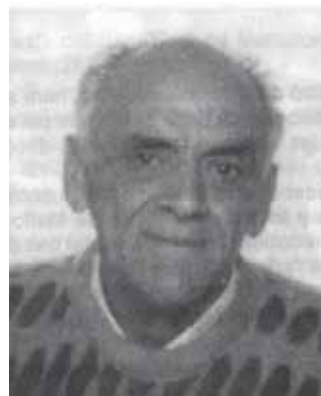
havíem d'esperar aquest suport dels representants del poble i del poble mateix.¹⁹ Les persones que retornarem a Manacor els seus cossiers intentàrem donar-los un entorn favorable, però realment ho aconseguírem durant poc temps. El 1989, ningú de nosaltres no féu res perquè els cossiers es reunissin. I aquest any no sortiren a ballar. I quasi ningú no se n'adonà, encara que el programa de les festes ens dedicàs, com cada any, dues o tres línies sempre idèntiques.

Però vet aquí que estava escrit que això no podia acabar així. I un bon dia, alguns membres de la secció de ball de l'Escola Municipal de Mallorca ens convocaren a una reunió, perquè ells sí que s'havien adonat de l'absència, i del que podia passar als cossiers si no s'hi posava remei: caure, un cop més, en l'oblit més obscur.

Vaig reviure llavors la història inicial, amb l'esperança i la il·lusió de la retrobada, i el convenciment que la supervivència era possible. Aquella gent que no volia la desaparició dels cossiers tenia les idees clares. Estàvem d'acord que era el moment propici per construir un camí adient per als cossiers. Era clar que era preferible un oblit digne a un ressorgiment forçat. I entre ells, que hi posaren un entusiasme renovat i uns aires nous, i nosaltres, amb la nostra experiència d'antics cossiers, férem possible que el maig del 1990 els cossiers tornassin esser al carrer. Sense ruptures, confegint alhora vivències passades i perspectives de futur, mentre es fonien en l'aire els sons de dos fabiols, l'antic i el nou,²⁰ en una mateixa melodia. Hi ha hagut, aquesta vegada, una presa de posició de l'Ajuntament, el qual, esperonejat pel Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca, en sessió plenària del 19 de març de 1990, declarà els cossiers Patrimoni Cultural del Poble de Manacor. S'han fet uns estatuts per tal d'assegurar-ne la continuïtat i el reconeixement públic. L'Ajuntament ha delegat la responsabilitat de protecció i conservació en el Patronat de

19 La comparança amb el que passà i continuà passant a Pollença diu poc a favor nostre. L'acollida allà fou extraordinària. També és ver, però, que la idiosincràsia de cada poble és ben diferent, i no es poden comparar les circumstàncies locals on renasqueren ambdós grups de cossiers.

20 El nou fabioler és Miquel Àngel Grimalt i Vert.

Antoni Caldentey, Gorrió.

Gabriel Galmés, Juanet.

Els Cossiers de Manacor devers l'any 1930, aproximadament. Hi veim l'amo en Pere Caragoler, amb el fabiol a la mà; darrere ell, l'amo en Bernat March, i el tamborer és Miquel Palmer i Duran. Ens cedi la foto el seu germà, Simó Palmer.

l'Escola Municipal de Mallorca. S'han acordat unes altres dates de sortida: com a festa civil, el dia del pregó de les Festes de Primavera. Com a festa religiosa, la festa del Sant Crist, de l'Església dels Dolors (en el període previ, havíem anat un any a Fartàritx, a una missa nova als Dolors, i a la festa del Sant Crist de 1987).

Hem d'esperar que mai més no hi hagi altra interrupció. És un deure de tots evitar-la. I això s'aconseguirà quan els nostres cossiers siguin admesos i volguts en el cor dels manacorins.

3.4. Les músiques i els balls

Al llarg del temps dedicat a la investigació dels nostres cossiers, hem arribat a arreplegar diverses variants de les melodies de cada ballet, tant pel que fa a la documentació bibliogràfica com a pel que fa a les versions enregistrades directament per nosaltres de testimonis orals.

La primera notícia bibliogràfica que trobam és del 1983, any de publicació de la *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas de la isla de Mallorca* del musicòleg Antoni Noguera, on trobam recollides les melodies del ball dels Broquers i del Peuet.²¹ Trobam després l'article d'Antoni Pont a l'entrada *cossier* del *Diccionari català-valencià-balear*, que recull els Broquers, el Peuet, la Balanguera i la Processó. Aquest darrer ballet es feia, segons Pont, voltant el llit de la Mare de Déu, el 15 d'agost. Baltasar Pinya, a *Los cossiers y sus danzas*, repeteix uns fragments de l'article de Pont, i Joan Amades el cita íntegrament en el seu *Costumari Català*. També es refereix Pinya a uns ballets, el ball del Seguit i el ball del Ressegat, de les melodies i les figures dels quals no hem trobat cap altra referència.

Altres autors, com l'arxiduc Lluís Salvador i Josep Massot i Planes, parlen de cossiers en els seus llibres (vegeu la bibliografia), i transcriuen algunes melodies dels cossiers d'altres pobles, però no fan referència als nostres.

²¹ Vegeu l'annex *Documents i dades*.

Tenim una versió dels Broquers enregistrada en un disc que es va editar a Nova York, segurament el 1952.²² Pel que fa als testimonis orals, tenim les versions de Bartomeu Artigues, *Covoner*, que fou qui sonà el 1952 amb els cossiers de mossèn Baltasar Pinya, i la de Joana Sansó, *Cella*, que en guardava molt bona memòria. Ambdós recordaven sobretot els Broquers i la Balanguera. Quasi tots els antics cossiers ens podien mig taral·lejar les melodies, però la certesa total la trobarem en Gabriel Galmés, *Juanet*, que ens mostrà la Balanguera, els Broquers i el Peuet.

Esbrinar els punts dels ballets fou una tasca encara més difícil. Als punts i figures dels ballets es refereixen Pont i Amades.²³ La versió de Pont, molt primmirada i detallada, no ens la confirmava totalment ningú, i les figures d'Amades no són gaire fiables: no sembla una descripció feta *in situ*. L'opció, per a nosaltres, va esser ben clara: el millor i més fidel al passat més recent era deixar de banda els llibres i adoptar les figures i les melodies dels darrers testimonis orals. Així, els balls que actualment ballen els cossiers —els Broquers, la Balanguera i el Peuet— són talment com ens els va ensenyar l'amo en Biel *Juanet*, amb la col·laboració de l'amo en Toni *Corrió*, amb el vistiplau de tots els altres antics cossiers. Adoptarem, també, la Balanguera i la Processó en les versions —musical i coreogràfica— d'Antoni Pont.²⁴ La Processó, l'estrenarem el 1982 a Fartàritx, com a ball d'acompanyada del capellà a l'ofici per la festa de l'Ascensió.²⁵ La seva funció abans era la d'acompanyar el Llit de la Mare de Déu Morta. La Processó s'ha ballat també a la parròquia dels Dolors per la festa del Sant Crist de Manacor, a l'ofertori i com a acompanyada del

²² *Songs and Dances of Spain. Volume II: Majorca and Ibiza*. Collectors Series. Broadway, Nova York: Westminster Recorder Company; ABC Paramount Records.

²³ Vegeu la bibliografia.

²⁴ Batiàrem aquesta Balanguera amb el nom de «sa Parafenna», en un moment de disbauxa durant els assajos. La idea fou de Damià Gelabert, i tots els altres l'acceptarem de seguida.

²⁵ El capellà era mossèn Guillem Grimalt i Galmés, i va ser ell mateix qui ens convidà a ballar a l'església de Fartàritx. Mossèn Guillem era molt aficionat a la nostra història i a servir les tradicions.

celebrant.²⁶

Quant a la introducció dels balls, segons els testimonis orals —tant els antics cossiers com el fabioler del 1952— era just una nota llarga d'atenció. Pont transcriu una melodieta inicial, que està enregistrada en el disc que hem citat. Nosaltres l'adoptarem, i a més d'esser molt bonica i arrodonir el començament, és realment útil per als dansaires.

Explicarem, així, les figures dels Broquers, el Peuet i la Balanguera, en la darrera versió que pogueren veure els manacorins, i que ens mostrà l'amo en Biel.

La Balanguera

Posició inicial: dues fileres de tres cossiers, formant tres parelles. La dama està entre la primera parella. (La distància entre les dues fileres és de dos metres, aproximadament.)

Melodia A: els cossiers duen el ritme amb peus i mocadors, i marquen amb la mà dreta l'espatla esquerra en alçar el genoll dret (un pamet d'en terra) i viceversa. Es marca cada temps de cada compàs, és a dir, dos punts a cada un, perquè és binari.

La dama, amb passetes curtes, fa el circuit assenyalat, aturant-se davant el cossier 2, a l'altre extrem de les fileres de cossiers, davant el cossier 5 i al lloc de partida. La melodieta, per tant, s'ha repetit quatre vegades.

Melodia B: els cossiers continuen al seu lloc marcant el ritme com abans, amb peus i mocadors, sense parar. La dama, a ritme, fa el trajecte assenyalat, anant a saludar cada cossier, en aquest ordre: 6, 1, 2, 5, 4, 3. Quan arriba a cada cossier, aquest fa una volta sobre ell mateix, mentre la dama el volta a ell. Tot el temps de la volta es miren de cara, i en anar-se'n la dama, el cossier queda al seu lloc, sempre marcant el ritme. Per anar a cada cossier, la dama empra una melodia, i alterna B1 i B2. Al final del recorregut, la dama queda enmig.

²⁶ També es ballà una vegada a la celebració d'una missa nova.

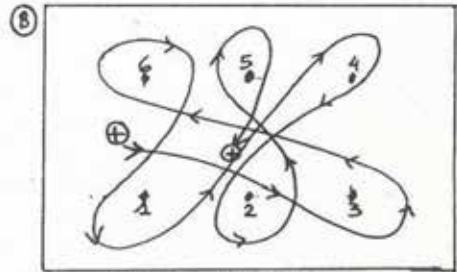
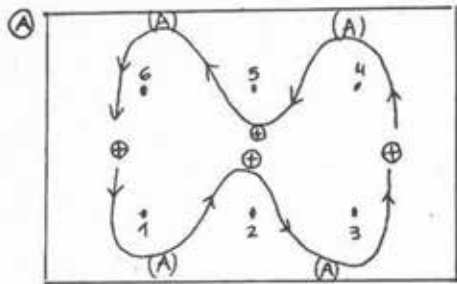
The image shows a musical score titled "LA BALENGUERA". It begins with the text "MELODIA INICIAL (la mateixa a tots els balls)". The score is written on a grand staff with five systems of staves. The first system is in 2/4 time and contains the initial melody. The second system is marked "A" and is in 2/4 time. The third system is marked "B1" and is in 2/4 time. The fourth system is marked "B2" and is in 2/4 time. The fifth system is marked "C" and is in 3/8 time. The score includes various musical notations such as notes, rests, and bar lines.

Ara la dama duu el ritme en el centre, i cada cossier va fins a la dama i la volta, mirant-se sempre tots dos de cara, duent el mateix ritme de peus i mocadors. Cada cossier volta la dama en sentit contrari a l'anterior, de manera que la dama canvia de sentit amb cada cossier. Cada cossier empra una melodia, amb alternança B1 i B2.

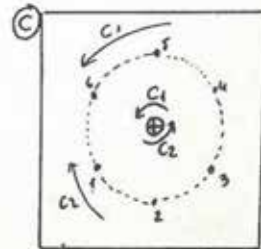
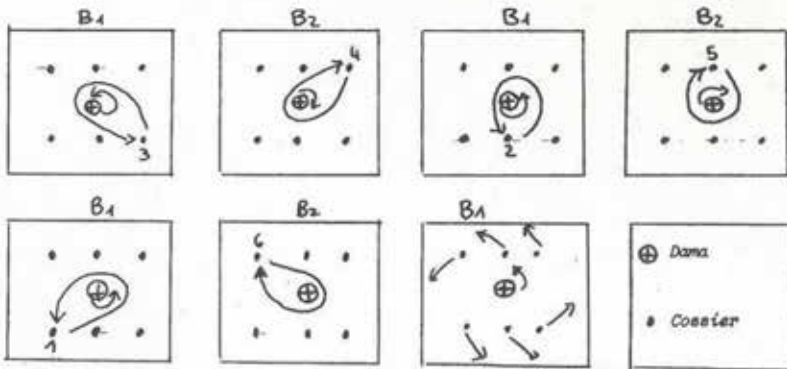
Acabats els trajectes dels sis cossiers, la dama queda al centre i mentre sona una vegada més B1, es componen en rotlo per a la següent figura. La dama, mentrestant, fa una volta sobre ella mateixa.

Melodia C: els cossiers, en rotlo gran, envolten la dama,

LA BALEGUERA

{ 3 6 1 4 2 5
} B₁ B₂ B₁ B₂ B₁ B₂

en el mateix sentit que volta sobre ella mateixa, al centre. En repetir-se la melodia, tots canvien el sentit de la dansa. Duen ritme ternari, semblant al ritme de jota, i alternen els mocadors com a la melodia B. Amb les dues notes finals, els cossiers saluden la dama aixecant els mocadors de la mà dreta, i la dama aixeca enlaire la filosa.

Aquesta melodia C, amb la mateixa figura de ball, serveix també com a final del Peuet.

El Peuet

Posició inicial: dues fileres de tres cossiers, amb la dama enmig de la primera parella (igual que a la Balanguera).

Melodia A: els cossiers i la dama mantenen la posició durant tota la melodia A. Marquen cada temps del compàs (dos temps a cada un, ja que és binari). Marquen tres punts amb cada peu, davant, al costat i peus junts. Comencen amb el peu dret, i en marcar cada punt, passen els mocadors de la mà dreta a l'espatlla esquerra i el de la mà esquerra al costat dret. I viceversa, en canviar de peu. La dama fa el mateix, però marca el ritme també amb els cascavells de la filosa que porta a la mà dreta, i té la mà esquerra a la cintura.

Melodia B: la posició inicial és la mateixa de la melodia A.

Amb la música B1, els cossiers es creuen, cada un amb el de davant, i queden col·locats de forma contrària. El ritme ara és ternari, i el marquen amb els peus i creuant els mocadors com abans, però a temps.

Amb la música B2, queden al lloc marcant el ritme, mirant-se de cara.

La dama, amb la música B1, queda al seu lloc duent el ritme ternari, i amb la música B2 travessa les dues fileres de cossiers i es col·loca a l'extrem contrari.

Les melodies B1 i B2 es repeteixen tres vegades. Les figures es repeteixen també igual. La tercera vegada la dama, en comptes d'arribar a l'altre extrem, queda al centre i els cossiers es van col·locant en rotlo per preparar la darrera figura.

ES PEUET

Melodia C: es fa la mateixa figura que a la melodia C de la Balanguera, i també el mateix final.

Els Broquers

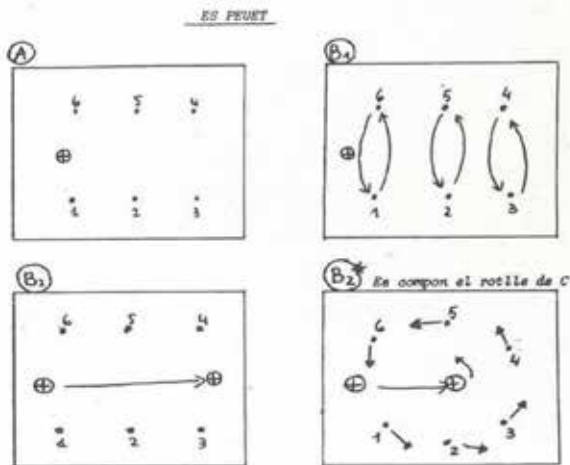
Posició inicial: mentre sona la melodia inicial, els cossiers estan en rotlo mirant cap al centre i la dama, enmig.

Just abans de començar la melodia dels Broquers, els cossiers fan un quart de volta a la dreta, per tal de poder iniciar el ballet voltant en rotllana.

Fins al primer temps del compàs 4, la dama fa una petita evolució dins el rotlo i en surt.

Els cossiers van marcant el ritme amb passes llargues. Al primer temps del compàs 4, es returen fent un botet (00) i repeteixen el mateix fins al primer temps del compàs 8 (així ho faran també en canviar de variant). Ara, però, queden col·locats ja per a cada una de les variants del ballet:

En rotlo. A les notes assenyalades, es peguen cops de broquers: braços oberts (=), braços creuats (X), i amb el broquer a l'esquena (Z), parant el cop del cossier situat a l'esquerra i pegant el cop al de la dreta. A la melodia subratllada, fan una

Es fa B1-B2-B1-B2-B2*

C La mateixa figura i la mateixa melodia que a la C de

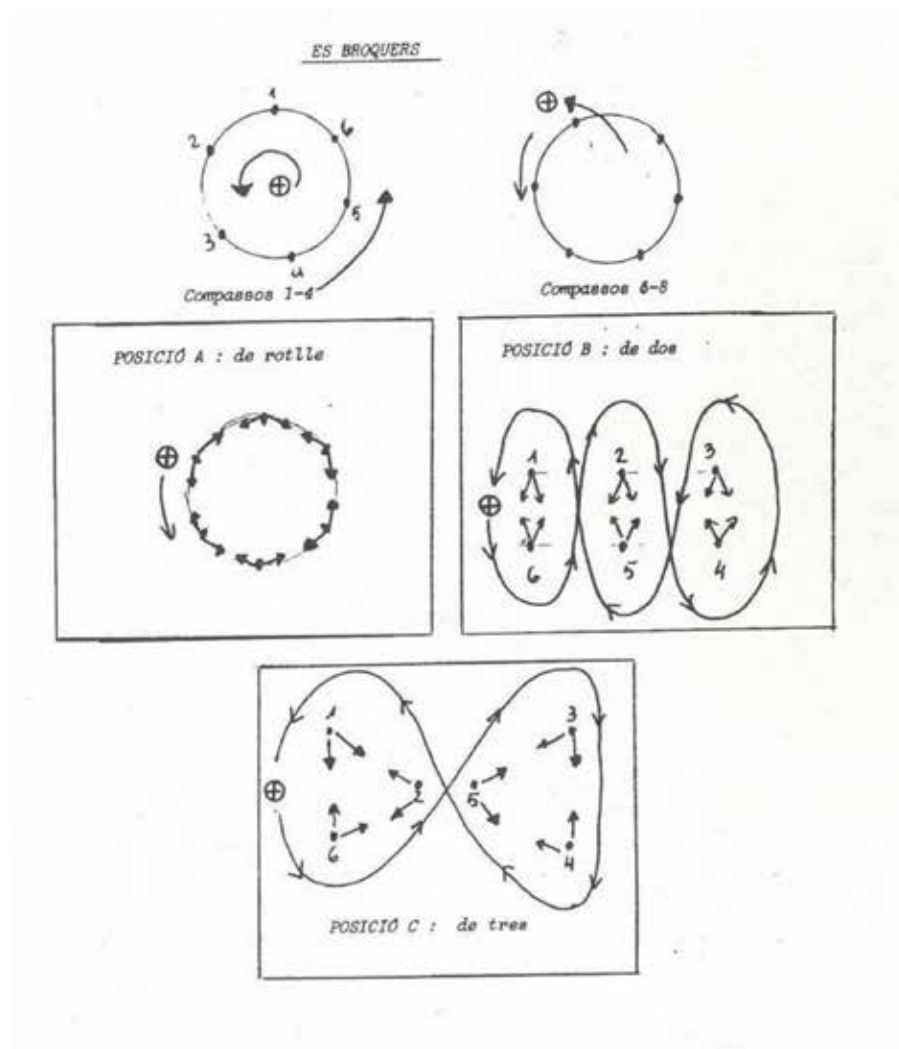
ES BROQUERS

volta sobre ells mateixos i l'acaben amb un botet. La marquen amb els peus a cada temps del compàs. Mentrestant, la dama circula per defora del rotlo fent passetes curtes, i marcant amb un saltet cada cop de broquers.

De dos. Queden col·locats en tres parelles paral·leles. Els cops de broquers es fan igual que al rotlo, però substitueixen el cop de braços oberts pegant al cossier davant amb els braços paral·lels. La dama fa el trajecte assenyalat amb el mateix ritme que abans.

De tres. Queden col·locats en dos grups de tres, formant la figura de l'esquema. Els cops de broquers són iguals que els del rotlo. La dama fa el trajecte assenyalat.

En acabar aquesta posició, i amb la melodia final, els cossiers fan una altra volteta sobre ells mateixos (com la que hem descrit) i a la nota final peguen un darrer cop de broquers (braços oberts). En aquesta nota, la dama aixeca enlaire la filosa.

4. Annex Documents i dades

4.1. Melodies publicades per Antoni Noguera el 1893 (vegeu la bibliografia)

Comiàs de Manacor—Els Broquers.

Comiàs de Manacor—El Penut.

4.2. Melodia del ballet dels Broquers enregistrada al disc *Songs and dances of Spain. Volume II*, amb el nom equivoccat de «La Balanguera»

ES Broquers

4.3. Cites recollides per mossèn Guillem Grimalt Galmés dels arxius parroquial i municipal de Manacor

26 de juny de 1639

De mat. dels honors jurats Mathia Bosch Bartho Cabrer y michel Sureda jurats lo corrent any en Manacor salut. Deim a vos honor Bartho Vadell clavari que dels dines de maUn^{ra} do y pach a Ramon gardell mis. tres lliures sinch sous nou dines i diem 3 L 5 S 9 y dira son p haver sonat y ballat als cosis lo die de santis. com lo demes fins a 5 L acustumades se aya de fer polisa a jaume riera per pagar los cascavells y fet fit pagament sereservara el prñt pse cautella fet en Manacor als 26 juny 1639 diem — 3L 5 S 9

Llibre de polices 1639-4\$ fol. 2 V.

28 de juny 1706

Mes li admetem 1 L 16 S que als 24 juny die de S' Juá paga a los cosies 4 S a cada un y 4 S el tamboriner y per de mes gastos p dits cosies — 1 L 16 S

Llibre de sentencies de l'Assumpta de Manacor fol 31V (1698-1813).

ANTICS COSSIERS DE MANACOR

La relació no és exhaustiva, ni ho pretén; està feta a partir dels testimonis orals i de les fotografies antigues.

1932 Fotografia cedida per Gabriel Sancho Fluxà, *Sinis*

Ventura *Birombo*

Joan *Caliu*

Pere Fons Artigues, *Ferrer*

Gabriel Sancho Fluxà, *Sinis*

En Llinsoll

Jaume Cupa, *Viñedo*

La dama era un foraster no identificat.

D'altres anys

Antoni Caldentey, *Gorrió*

Gabriel Galmés, *Juanet*

Joan Truyols, *Perlito*

Joan Vanrell (dama)

Andreu Gomila, *Peixet*

Antoni Massanet

Músics

Pere Mascaró, *Caragoler* (fabiol mallorquí)

Miquel Palmer i Duran (tambor)

Simó Palmer i Duran (tambor)

Tomeu *Cellater* (tambor)

COSSIERS QUE BALLAREN A PALMA EL 1952, EN EL III CERTAMEN INTERNACIONAL DE FOLKLORE

Rafel Amer i Vives, *Meravell*

Francesc Llull, *Cap d'Olla*

Pere Mesquida

Guillem Mascaró

Antoni Parera, *Rabassó*

Bernat Matamales

Salvador Jaume, *s'Eivissenc* (dama)

Músics

Bartomeu Artigues i Adrover (flauta de bec)

Llorenç Rosselló *de Son Ganxo* (tambor)

El dimoni: Josep Sastre

PERSONES QUE HAN ESTAT COSSIERS DES DEL 1981 FINS AL 1988

1981

Damià Gelabert i Bassa

Martí Perelló i Rosselló

Jaume Gomila i Capó

Antoni Pasqual i García

Gustau Fernández i Alcázar

Joan Martí Cerdà

Maria Coloma Gelabert i Bassa (dama)

Cossiers que ballaren posteriorment

Benjamin Vickers
Aleix Mas i Juan
Jaume Ramis i Sureda
Bartomeu Torrens i Asegurado
Martí Sáez Madrona
Dolors Muñoz i García
Sebastià Gayà i Riera

Cossiers del 1991

M. Coloma Gelabert (dama)
Martí Perelló i Rosselló
Antoni Pasqual i García
Bartomeu Torrens i Asegurado
Just Muñoz i Segura
Pere Pomar i Sureda
Benjamin Vickers
Sebastià Gayà i Riera
Joan Sansó i Riera
Josep Morales i Abenza

5. Bibliografia

1. ALCOVER, A.; MOLL, Francesc de B. (1978). «Cossier». A: *Diccionari català-valencià-balear*, tom III. Palma: Moll, 639 i següents.
2. AMADES, Joan (1982-1983). *Costumari Català. El curs de l'any* (5 volums). Barcelona: Salvat Ed., Ed. 62.
3. ARTIGUES, Antoni (1982a). «Festa, balls i música». A: *100 anys d'història de les Balears*. Palma: Ed. Salvat; Sa Nostra.
4. — (1982b). *Xeremiers: Manual de xeremies, fabiol i tamborí*. Palma: Edicions Cort.
5. ARTIGUES, Antoni; MOREY, Joan (1989). *Repertori i construcció dels instruments de la colla de xeremiers catalans a Mallorca*. (Amb apèndixs diversos). Palma: Universitat de les Illes Balears. (Quaderns de música; 2).
6. ARXIDUC LLUÍS SALVADOR (1981). *Costumbres de los mallorquines. Artesanía y Folklore. Archivo de tradiciones populares*. Barcelona.
7. MASSOT, Josep (1984). *Cançoner musical de Mallorca*. Palma: Sa Nostra.
8. MIRALLES, Joan (1978). «Els cossiers de Montuïri». *Lluc*, núm. 628, p. 26-28. Palma: L'Espurna Edicions.
9. — *Les danses de cossiers*. Palma: Diario de Mallorca. (Pobles de Mallorca; 46).
10. NOGUERA, Antoni (1893). *Memoria sobre los cantos, bailes y tocatas populares de la isla de Mallorca*. Barcelona: Tipografía de Víctor Berdús y Feliu.
11. PINYA, Baltasar (1956). *Los cossiers y sus danzas*. Palma: Impr. Mossèn Alcover. (Panorama Balear; 62).
12. SAMPOL, Maria; SANSÓ, Aina (1990). «Francesc Vallcaneres: Els cossiers d'Alaró: una recuperació possible?». *Lluc*, núm. 759, novembre-desembre.
13. VALLCANERES I JAUME, Francesc (1990). *Els cossiers d'Alaró: Aproximació al fet dels cossiers a Mallorca*. Alaró: Ajuntament d'Alaró.

PAPERS DE SA TORRE

Números publicats

1. A. Martorell El cant popular, factor primari de la creació musical
2. M.J. Deyà Indústria rural a Mallorca a darreries del s. XVIII
3. J.M. Llompart Aproximació a Verdaguer
4. A. Riera El Regne de Mallorca en el context internacional de la primera meitat del segle XIV
5. A. Llull El lèxic de Mossèn Alcover
6. J. Solà L'etern problema entre la llengua i el poder
7. B. Mulet Indumentària mallorquina dels balladors dins el segle XVIII
8. J. Domenge Orfebreria mallorquina medieval
9. J.M. Palau Tendències de la novel·lística catalana actual
10. A.M. Alcover Epistolari familiar (1896-1911)
11. J.L. Carod-Rovira De Ramon Llull a Xesc Forteza
La nació com a àmbit de referències
12. M. Rayó Els espais naturals protegits
13. M. Vives Els ajuntaments i la normalització lingüística
14. I. Marí Condicions per a la normalització lingüística
15. G. Barceló La normalització lingüística a l'Ajuntament de Manacor
16. A.M. Alcover Epistolari familiar II (1912-1914)
17. Mn. P. Xamena El problema dels bandejats a Mallorca
18. Autors diversos Qüestions de toponímia del Llevant de Mallorca
19. J.A. Grimalt Gramàtica i urbanitat
20. A. Moll La nostra llengua i l'Europa del 2000
21. M. Pau Janer Introducció a la lectura del *Tirant lo Blanc*
22. A.M. Alcover Epistolari familiar III (1915-1917)
23. P. Morey *Gilgamesh*, la rondalla més antiga del món
24. A.M. Sansó Els Cossiers de Manacor. Documents, històries i vivències

AJUNTAMENT DE MANACOR

Patronat de l'Escola Municipal de Mallorca

DL: PM 200 - 1987